

Rektors beslutsmöte: 38

Datum: 2020-10-28 kl 13:00

Plats: H1242/Lyan/Zoom

PROTOKOLLSUTDRAG

Ärende

Ärendenummer

RB § 193

Beslut om yttrande avseende Justitiedepartementets utkast till lagrådsremiss

LNU 2020/2559

Föredragande: Petra Nilsson, universitetsledningens kansli

Linnéuniversitetet har av Justitiedepartementet ombetts inkomma med yttrande gällande *Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottlighet*.

Yttrandet har utarbetats av professor Torbjörn Forkby, docent Peter Lindström och Anna Mårtensson, fakulteten för samhällsvetenskap (FSV).

Ärendet faller inte inom ramen för MBL.

Handläggningen har godkänts av avdelningschef Thorbjörn Nilsson, universitetsledningens kansli.

Beslut:

Rektor beslutar

att Linnéuniversitetet avger bilagt yttrande över Justitiedepartementets lagrådsremiss Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottlighet (Ju2020/02657/L5).

Bilaga:

- Linnéuniversitetet Remissvar Slopad ungdomsrabatt.docx

Svar från Linnéuniversitetet på lagrådsremiss ”Slopad straffrabatt för unga myndiga vid allvarlig brottlighet”

Inledning

I lagrådsremissens utkast föreslås att den så kallade ungdomsrabatten för unga myndiga, i åldrarna 18 till 20 år, ska tas bort för brott, inkluderande, försök, förberedelse och stämpling där straffskalan är som lägst ett år i fängelse. Det ska inte längre krävas särskilda skäl att döma till fängelse för denna åldersgrupp samt att samma straff ska kunna utdömas för denna åldersgrupp som för andra myndiga, inkluderat fängelse på livstid.

Enligt förslaget kommer straffskärpningen att avse framför allt mord, dråp, grov misshandel, synnerligen grov misshandel, människorov, människohandel, olaga frihetsberövande, våldtäkt, grov våldtäkt, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, grovt koppleri, rån, grovt rån, grov utpressning, mordbrand, grov mordbrand, allmänfarlig ödeläggelse, grovt övergrepp i rättsak, grovt narkotikabrott och synnerligen grovt narkotikabrott, grov narkotikasmuggling, synnerligen grov narkotikasmuggling, grovt vapenbrott, synnerligen grovt vapenbrott och terroristbrott.

I lagrådets utkast finns ett resonemang om den föreslagna förändringen med hänsyn till hittillsvarande rätts- och socialpolitiska principer och synsätt i Sverige och i nordiska länder och unga personers mognad. Utkastet landar i en strävan att behålla grundsynen rörande unga personer och föreslår därför att straffreduktionen enbart ska tas bort för den allvarligare brottsligheten. Utvecklingen av den grövre brottsligheten där bland annat gängbildningar och våldsamma uppgörelser mellan och som konsekvens av sådana konstellationer anges som skäl till aktuellt förslag innebär en mer kraftfull markering från samhällets sida.

En problemutveckling som kräver ett mångfacetterat svar

Man kan för det första konstatera att regeringens förslag om lagändring adresserar ett reellt och allvarligt problem. Mellan åren 2011 och 2016 noterades exempelvis 1255 skottlossningar, 55 handgranatsattacker i de tre största svenska städerna Stockholm, Göteborg och Malmö och mer än 100 döda och 440 personer skadade (Sturup, Rostami, Gerell, & Sandholm, 2018). Därtill utmärker sig Sverige negativt i jämförelse med flera europeiska länder rörande våld där vapen kommit till användning mellan unga män, 15 – 29 år.

Till detta kan man konstatera att samhället under senare år genomgått stora förändringar där allt större socioekonomiska skillnader kan konstateras mellan befolkningsgrupper och bostadsområden. Polisen konstaterade för några år sedan att det idag finns 23 bostadsområden som de betecknar som särskilt utsatta, där ett av kännetecknen var att en så kallad parallell samhällsstruktur råder.

Framväxten av gäng och utvecklingen av den mer allvarliga brottsligheten måste förstås i relation till denna övergripande samhällsutveckling, varför åtgärder för att stärka bostadsområdets resurser och invånargruppers kapacitet måste gå hand i hand och ges lika stor uppmärksamhet och resurser som mer reaktiva och repressiva åtgärder. Här kan man framförallt peka på behovet av:

- Främjande insatser i skolor, grannskap och i samverkan mellan olika offentliga aktörer samt civilsamhällets organisationer
- Offensiva, uppsökande tvärprofessionella team med djup kunskap om gängens lockelse, dynamik och våldets funktioner i dessa
- Helhetliga och långsiktiga avhopparverksamheter på flera ställen i Sverige
- Generell kunskapsuppbyggnad och aktiv samverkan mellan forskning och praktik i frågor om trygghetsfrämjande, brottsförebyggande och brottsupplärande verksamheter

Det skandinaviska undantaget

Internationellt har ett flertal forskare konstaterat att det under ett flertal år skett en utveckling mot ökad kontroll, hårdare straff och minskade rehabiliteringsinsatser till dömda personer. Denna utveckling har emellertid kommit att ifrågasättas i relation till en nordisk kontext, där forskare menar att en repressiv kriminalpolitik inte har fått samma genomslag (Pratt, 2008a, 2008b). Begreppet nordisk exceptionalism har i detta sammanhang kommit att användas för att beskriva en specifik nordisk modell av straff- och fängelsesystem som tar sin utgångspunkt i humanistiska ideal och med ett stort fokus på rehabilitering av dömda personer (Barker, 2013; Pratt, 2008b). En förklaring till de nordiska ländernas mildare straffsystem antas vara sammanlänkat med de nordiska välfärdsstaternas institutionella utformning och uttalade jämlikhetssträvanden (Pratt, 2008b; Ugelvik, 2016).

Det finns samtidigt tendenser på att den internationella utvecklingen omvärderas eller i alla fall ifrågasätts. Under devisen ”they all come out” har frågor kring återgången till samhället fokuserats. Alltså, fängelsedömda kommer en gång att släppas fria och därför måste man fokusera i långt högre grad på att stärka förutsättningarna för deras återintegration (re-entry) i samhället. Fängelser utgör i sig platser där brottslighet och tankemönster som gynnar fortsatt och fördjupad kriminalitet riskerar att förstärkas. Därför måste stora insatser göras för att utveckla rehabiliterande insatser under verkställigheten, inkluderande en mer utvecklad samverkan i förberedelsen kring frisläppandet (Petersilia, 2004).

Utkastet till lagändring vill å ena sidan behålla hittillsvarande grundsyn för kriminalpolitiken i vad som rör brottslighet bland unga av mindre allvarlig karaktär, men överger den å andra sidan för den grupp som begått allvarliga brott. Det är enligt vårt förmenande viktigt att notera att även till synes mindre inskränkningar

innebär avsteg från tidigare synsätt, och att den kriminalpolitiska inriktning som rått i Sverige i grunden har många viktiga och positiva drag. I de fall som utkastet om slopad straffreduktion antas torde det vara av största vikt att de konstaterade negativa effekterna av fängelsestraff minimeras. Generellt är bristen på fungerande, systematiska, relationsbaserade, långsiktiga och heltäckande stödmodeller ett större problem än att strafftiderna skulle vara för korta.

- Möjligheten till villkorlig frigivning för personer i en aktiv rehabiliteringsprocess bör kunna ges tidigare än vid 2/3 strafftid (så som i vissa andra nordiska länder) i de fall det finns en välstrukturerad rehabiliteringsplan.
- Gängmedlemmar bör tvärtom som det i många fall kan fungera idag nås av behandlande/rehabiliterande insatser för att påbörja återgången till samhället i god tid och med god förberedelse. Att kunna besluta om strukturerad utslussning bör vara ett prioriterat mål för unga personer dömda till fängelse, gängtillhörighet eller inte.
- Insatser som förbereder återgång till frihet bör vara helhetliga och omfattande och ske i samverkan mellan aktörer (socialtjänst, frivård, idéburna organisationer) i god tid innan frigivning. Idag finns oklarheter rörande ansvarsförhållanden som förhindrar ett välstrukturerat arbete.

Till dessa punkter måste vi också uppmärksamma risken för att förslaget kan få den kontraproduktiva effekten att yngre personer används/utnyttjas för att utföra de allvarliga brotten i högre grad än idag, i syfte att minska risken för ett eget längre straff.

Ekonomiska konsekvenser av förslaget

Enligt beräkningar kommer lagförslagen att öka Kriminalvårdens kostnader med omkring 450 miljoner kronor per år. För rättsväsendets övriga myndigheter och för kommunerna antas förslaget inte leda till ökade kostnader.

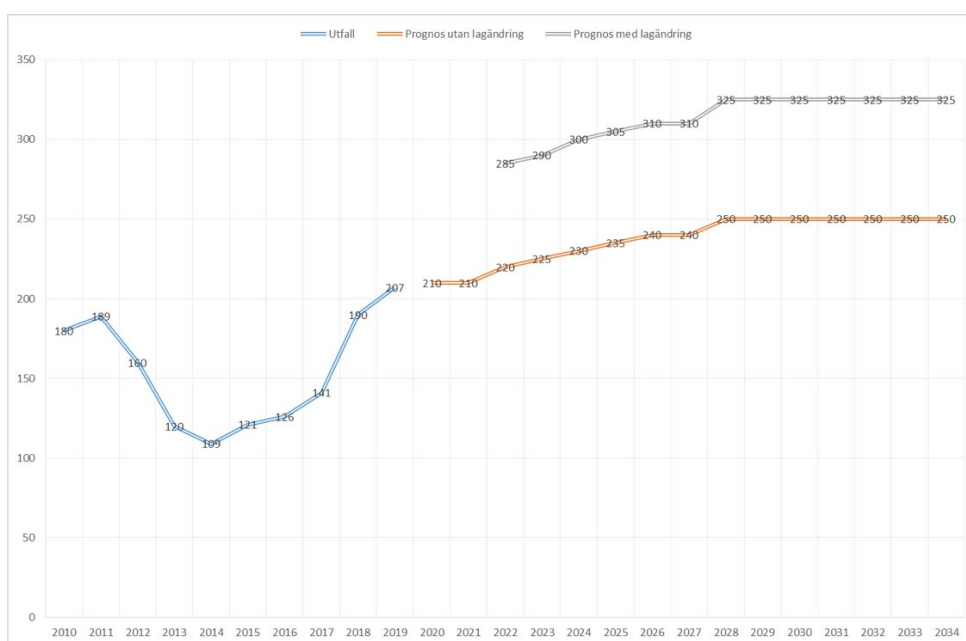
Med hjälp av uppgifter från kriminalvårdsstatistiken är vår bedömning att den föreslagna straffskärpningen komma att beröra omkring hälften av samtliga myndiga som döms till ett fängelsestraff. Övriga unga vuxna som döms till fängelse ska enligt förslaget inte påverkas av reformen. År 2019 togs 525 unga vuxna in i fängelse, dömda till sammanlagt 5 800 månader (den s.k. straffmassan). Med ett slopande av straffrabatten för unga vuxna skulle straffmassan uppgå till 7 500 månader, dvs. en ökning med 30 procent. I stället för 200 intagna vid ett givet tillfälle skulle antalet uppgå till 260 intagna unga vuxna.¹

SCB:s befolkningsprognos för de kommande 15 åren visar att antalet personer i åldern 18–20 år kommer att öka med i genomsnitt 1,2 procent årligen, från 340 000 år 2020 till 404 000 år 2034. Även utan straffskärpningen ger en enkel prognos, baserad på hur många unga som årligen dömts till fängelse de senaste tio åren, att

¹ Enligt praxis reduceras straffvärden för en 18-åring till 1/2 och för en 20-åring till 3/4 av det värde som gällt för en vuxen lagöverträdare. För uppskattningsvis varannan ung vuxen i ålderns 18–20 år kommer strafftiden att öka med 60 procent, enligt förslaget.

antalet förväntas öka med uppskattningsvis 25 procent de kommande 15 åren. Med den föreslagna reformen blir ökningen mer än dubbelt så stor jämfört med dagens nivå. I nuläget är omkring 200 unga vuxna i fängelse per dag. I och med befolkningsökningen och den föreslagna straffskärpningen kan antalet intagna komma att vara omkring 325 per dag inom en tioårsperiod (se figur 1).

Det måste givetvis påpekas att tidigare gjorda långsiktiga prognoser av ”fångpopulationen” såväl i Sverige som i många andra länder är svåra att göra och slår ofta kraftigt fel. Det gäller både upp- och nedgångar av antalet fängelsedömda. Huvudförklaringen till detta förhållande är att politiska beslut kan användas för att reglera hur stor fängelsepopulationen ska vara, till exempel genom att införa alternativa straffpåföljder eller genom att förändra verkställighetstiden.

Figur 1. Antal 18–20 åringar i kriminalvårdsanstalt per dag

Enligt förslaget ska Kriminalvårdens budget öka med 450 miljoner kronor per år som ett resultat av reformen. Denna beräkning förefaller huvudsakligen utgå från dygnskostnaden per intagen.

Vår bedömning är dock att Kriminalvården kommer att behöva ta fram särskilda ungdomsplatser för att inte de negativa rehabiliteringseffekterna av reformen ska bli än mer påtagliga. Att blanda unga vuxna fängelsedömda med äldre intagna riskerar att ytterligare förstärka för den enskilda individen de skadliga effekterna av längre fängelsestraff. Att inrätta sådana platser borde innebära ytterligare kostnadsökningar då inriktningen för sådana bör vara numerärt sett mindre avdelningar, ökad ambition att ge rehabiliterande insatser och en strävan att etablera sådana relationer mellan intagna och anställda som medger motivations-, påverkans- och stödarbete för att påbörja och förstärka gynnsamma förändringsprocesser.

De pedagogiska konsekvenserna

Inom högskoleväsendet och polisutbildningen relaterar föreslagna förändringar huvudsakligen till undervisningen i straffrätt och processrätt. Inom polisutbildningen behandlas framförallt myndiga och barn. Redan idag omfattar utbildningen särbehandlingen av barn som lagöverträdare och betydelsen i detta avseende av brott med lägst 1 års fängelse i straffskalan. Utrymmet som ägnas åt unga myndiga lagöverträdare är begränsat. För unga myndiga målsäganden och vittnen finns det ingen särbehandling att undervisa om...

De lagändringar som föreslås innebär att undantagen som avser unga myndiga lagöverträdare kraftigt begränsas. Med tre undantag innebär förslaget att unga myndiga ses som (vuxna) myndiga, se tabell nedan.

Behandling av lagöverträdare i åldern 18–20 år				
Berörd lagstiftning		Som myndig	Som ung myndig	Som barn
<i>Straffskala</i>	Straffmaximum	X		
	Återfall i allvarlig brottslighet	X		
<i>Straffmätning</i>	Om lägst 1 år i straffskalan	X		
	Om lägst under 1 år i straffskalan			X
<i>Påföljdsval</i>	Fängelse	X		
	Sluten ungdomsvård	X		
	Ungdomsvård, ungdomstjänst och ungdomsövervakning		X (särskilda skäl)	
<i>Preskription</i>		X		
<i>Process</i>	Yttrande från socialtjänst och vissa rättegångsregler			X

De undantag som skulle kvarstå gäller straffmätningen vid mindre grova brott, flertalet av ungdomspåföljderna och vissa processuella regler.

Rent allmänt underlättas kunskap om och förståelse för rättsregler av om reglerna är tydliga, precisa och förutsebara. Undantag försvårar däremot såväl inläring som tillämpning. LNU noterar att Linköpings universitet i tidigare remissvar lyft fram att ”den tydliga uppdelningen av barn och vuxna... är enkel att förstå för varje medborgare och därmed förutsägbar.”

Förslaget att utgångspunkten vid påföljdsvalet ska vara åldern vid brottet och inte vid domen, precis som vid straffmätning, är mer förutsebart. Men av förslagen är det straffmätningen vid allvarliga brott som är av störst betydelse för polisutbildningen. Detta eftersom ett förväntat högre straffmätningssvärde för unga myndiga kan göra det proportionerligt att använda tvångsmedel mot dem i större utsträckning än idag.

I detta sammanhang är strafflindringsgrunden i 29:3 1 st 3 p BrB av intresse. Under utbildningen berörs denna punkt som tillämplig bland annat om en ung lagöverträdare klart avviker från jämnåriga lagöverträdare. Här finns det anledning att hänvisa till det Linköpings universitet skrev i sitt tidigare remissvar om att ”Enskilda människors förutsättningar att ta ansvar för sina gärningar kan inte bedömas enbart efter generella resultat i vetenskapliga studier, det krävs att rätten gör individuella bedömningar mot bakgrund av denna vetenskap och individens unika omständigheter”.

LNU delar Åklagarmyndighetens bedömning i tidigare remissvar att tillämpningen av ovannämnda förmildrande omständighet kan komma att öka. I polisutbildningen behöver därför ökat fokus läggas på detta lagrum så att polisens förundersökningar i större utsträckning än idag belyser lagöverträdarens utveckling, erfarenhet och omdömesförmåga.

Sammantaget bedöms förslaget innebära att undervisningen på polisutbildningen i vissa delar behöver förändras till sitt innehåll, men inte på ett sådant sätt som förväntas försvåra inläring och tillämpning jämfört med idag, snarare tvärtom.